

DEEL III

APERO 'S EN DIGESTO'S

Of het serveren van authentieke citaten als smaakmakers.

Maar: "DE GUSTIBUS ET COLORIBUS NON EST DISPUTANDUM »

Filosofisch zoeken in Leuven.....

'Waar zijn we naar op zoek?' vroeg Martinson.

Wallander wilde net antwoord geven toen Rydberg zijn hand opstak. 'We zullen datgene vinden waarvan we niet wisten dat we het zochten'.(Henning Mankel)

"Zes lectoren en een filosoof gingen op pad. Geen van hen wist waar de tocht heen zou leiden. Maar er was groot enthousiasme en nieuwsgierigheid om het avontuur aan te vatten. En natuurlijk ook de schreeuw om houvast: 'Geef ons een stappenplan', 'Bepaal de rolverdeling', 'geef ons houvast'. Zo begonnen de lectoren eraan, en al snel begrepen ze dat een bepaald soort 'ongemak' (elenchus) eigen is aan het filosoferen zelf. Gaandeweg en aan den lijve begonnen lectoren te begrijpen waarom die methodische structuur en dat begeleiderskader niet pasklaar op tafel kan. De kracht van het praktisch filosoferen is juist gelegen in de ervaring zelf, en in de uitdieping ervan. (*Hogeschool Leuven*)"

"Het afgelegde traject kan samengebundeld worden in drie sporen. Allereerst is het belangrijk dat lectoren de kracht van samen filosoferen aan den lijve ondervinden. Filosoferen is immers geen vrijblijvende aangelegenheid van 'even je gedacht zeggen', maar een beklijvend proces van nadenken en argumenteren waarbij je zelf in het geding bent. Filosoferen zit aan je vel, daagt uit, zet vertrouwdheden op z'n kop. Daarnaast, en dat is het tweede spoor, werden lectoren uitgenodigd om binnen hun eigen vakgebied op zoek te gaan naar filosofische impulsen en daarmee te experimenteren. Als derde spoor werd nagedacht over mogelijke implementatie van filosoferen met jongeren in de lerarenopleiding. (*Hogeschool Leuven*)"

"Men deed ook doorgedreven inspanningen om het onderwijsleergesprek en het filosofisch gesprek van elkaar te onderscheiden. En eenvoudig was dit niet. Men worstelde met de vaststelling dat een filosofisch gesprek geen doelstellingen buiten zichzelf moet nastreven. Dit staat haaks op het doelgericht didactisch denken dat zich afspeelt binnen de krijtlijnen van studiebelastingsuren en geroosterde contacttijd. Blijft er dan geen tijd over om te 'spelen'? Is filosofie als 'scholè' nog mogelijk? Mooie vragen die heel wat reflecties over de eigen docent-en begeleidersrol opleverden. Ook hier functioneerde het samen filosoferen als een luis in de pels, als een verleidingsmanoeuvre om een dosis 'ongemak' te verdragen. (*Hogeschool Leuven*)"

Enkele uitspraken van lectoren(Hogeschool Leuven)

'Filosoferen doet pijn. Het botst met klassieke onderwijsopvattingen. Het confronteert je met je eigen kwetsbaarheid als persoon. Je subjectief interpretatiekader wordt immers in vraag gesteld.' (Leen)

'Filosofie is een verkenning van begrippen en grensgebieden tussen begrippen'.
(Leen)

'Voorbij de vrijblijvendheid ligt de vrijheid'. (Bern)

'Filosoferen creëert onrust en plezier'. (Leen)

'Filosoferen is een intersubjectieve activiteit. Het is een levendig denken.'

'Wat in het begin eenvoudig lijkt (een filosofisch gesprek begeleiden), werd gaandeweg erg moeilijk. Ik was me er niet van bewust dat er zo veel vaardigheden bij komen kijken.'

'Ik maak het weinig mee dat ik op mijn limieten moet gaan. In een filosofisch gesprek is dat wel het geval. Je ervaart dat een standpunt niet vrijblijvend is.'

Enkele reflecties van een filosoof (Hogeschool Leuven)

"Hoe ga ik om met mijn rol van de 'wetende onwetende'? Ik heb kennis en ervaring met het FMJ en met de socratische methode, maar hoe deel ik dat mee aan mijn groep lectoren? Hoe belichaam ik ook voldoende het niet-weten met het oog op het faciliteren van filosofisch onderzoek? En in welke mate is dat in strijd met de inhoudelijk expert die ik in dit vormingstraject ook ben?

Wanneer werkt een vertragende interventie verlamdend?

In welke mate kan het filosoferen met jongeren binnen de Lerarenopleiding méér zijn dan een verfrissende methodiek? "

Brabo, Antigoon en Socrates in Antwerpen....

“Het programma van deze eerste sessie bleek wat overladen. Elk onderdeel zou op zich verder uitgediept kunnen worden om alles nog beter te laten renderen. Sommige deelnemers gaven aan dat we toch iets te snel van stapel liepen. *(Hogeschool Antwerpen)*”

“Ook volwassenen blijken in een groepsleerproces soms nood te hebben aan extra tijd om dingen ‘aan den lijve’ te ondervinden, uit te proberen, echt te doorleven... om ze zo als individu goed in de vingers te krijgen... Hier blijkt dan tegelijk de sterkte en de zwakte van het FLOLO-initiatief. Men kan blijkbaar niet vooropstellen dat deze ingrijpende vernieuwing in de huidige onderwijsstructuur in een ‘cursus van 20 uur’ kan geperst worden. De dynamiek die op gang is gekomen vraagt om gestructureerde begeleiding om niet snel uit te doven als een intens maar kortstondig stovuur... *(Hogeschool Antwerpen)*”

Een ongeziene bedrijvigheid

- “- Ieder van ons zoekt binnen zijn vakgebied toepassingsmogelijkheden en werkt een onderzoeksplan uit.
- Denise maakt een onderzoeksplan en discussieoefeningen bij het thema dat zij voor vorige sessie geselecteerd had: ‘Onwetendheid als drijfveer voor onderricht’ (Savater).
- Lieven en Rilke trachten met de rol/doel-categorieën een hanteerbaar modelletje te ontwikkelen (vgl. bv. met de Roos van Leary, of).
- Iedereen brengt al het FMK-materiaal mee waarover hij/zij beschikt. Denise haalt ook al het materiaal uit de bibliotheek naar boven. **We halen alles uit de kast...**”
(Hogeschool Antwerpen)”

Het spontaan ontstaan van een filosofisch-pedagogische onderzoeksgroep

“Een bijkomende meerwaarde lag in de (louter toevallige) samenstelling van de groep. Lectoren van verschillende opleidingsniveaus (KO/LO) leerden elkaar kennen op een heel aparte manier. Dit gebeurde fundamenteel anders dan de eerder formele begroetingen in wandelgangen of de obligate organisatorische interventies tijdens de vele (te langdurige) opleidingsvergaderingen. Deze ervaring bevestigt overduidelijk de meerdimensionale (na)werking van het filosoferen dat gelijktijdig verschillende doelstellingclusters realiseert (*Hogeschool Antwerpen*)”

Het nuttige aan het aangename.....

Afsluiter: filosofisch lekker etentje én uiterst gezellig tafelgesprek

De specifieke lerarenopleiding in het CVO de Oranjerie te Diest stelde de hamvraag...en nam ook de eindtermen van het leerplichtonderwijs onder de loep.

“Toelaten van filosoferen ontslaat de leraar van de druk alles binnen zijn lesdoelstellingen te kaderen. Hierdoor wordt ‘vrije ruimte’ gecreëerd. Op dit soort vrije ruimte heeft iedereen recht. Dit is het recht om binnen die ruimte vrij, niet in functie van leerstof of leerplan, te mogen denken. Bijvoorbeeld ook de vraag te kunnen stellen: **‘Waar zijn we mee bezig?’**. De angst van de leraar dat hij/zij leerstof verliest is bij het filosoferen niet terecht. Filosoferen biedt weerwerk aan instrumenteel denken. Hiermee bedoelen we: denken in functie van vooropgestelde doelen.”

“Filosoferen creëert op verschillende domeinen meerwaarde en leerwinst voor de toekomstige leerlingen van onze cursisten. Het installeert een rijke en krachtige leeromgeving. Wat opvalt is wat we noemden **‘holistische polyvalentie’, veel vliegen in één klap.**”

“Filosoferen als klasgebeuren wordt dus gelegitimeerd door de eindtermen. Daarbovenop heeft filosoferen **een meerwaarde die de eindtermen overstijgt**, zoals het bovengenoemde creëren van vrije ruimte”.

“Filosoferen wordt, naast de eindtermen, ook gelegitimeerd door het taalbeleid van de huidige minister van onderwijs. Filosoferen stimuleert tot speekvaardigheid en taalontwikkeling door het voortdurende gebruik van taal, **door de voortdurende confrontatie met het verwoorden van gedachten** en door in een klimaat van aanvaarding toch gecorrigeerd kunnen worden. De voor het taalbeleid in onderwijs richtinggevende tekst **13 doelen in een dozijn (in bijlage op ELO) kan naadloos aan het filosoferen gelinkt worden.**”

“De vraag hoe filosoferen best in de secundaire school wordt georganiseerd moet daarom worden gekoppeld aan de vraag **wie de competenties heeft om het te doen**. Bijkomend zouden secundaire scholen die dat wensen beroep moeten kunnen doen op speciaal daartoe opgeleide leerkrachten, die ze bijvoorbeeld als coach in huis zouden kunnen halen. Anderzijds aanvaarden we echter van een leraar wiskunde niet dat hij zou stoppen als het niet lukt met zijn leerlingen. **Waarom vinden we dit bij het filosoferen vanzelfsprekend? En, als onze vaststelling boven klopt dat filosofische competenties ingeschreven zijn in de eindtermen, creëert dat dan geen plicht?**”

“Bijkomend kan filosoferen de aantrekkingskracht vergroten van lerarenopleidingen die zich daarin zouden specialiseren en zich m.b.v. filosoferen inzake visie en pedagogisch project zouden profileren”

Filosofische paradox....: “hardwerkend onthaasten!”

“De werklast voor leerkrachten is hoog. Het leven van de leerkracht wordt gekenmerkt door te veel hectische administratie die vaak parasiteert op de kernopdracht. **Filosoferen als zinvol onthaasten (en toch hard werken); als stilstaan om daarna beter vooruit te gaan.** Bijvoorbeeld vragen als: ‘Wanneer is een verandering een verbetering?’

“**De leraar als denker**’ zou misschien ook een basiscompetentie mogen worden.”

En “bij herhaling”.....als dit geen doordenkertje is? :“Anderzijds aanvaardden we echter van een leraar wiskunde niet dat hij zou stoppen als het niet lukt met zijn leerlingen. Waarom vinden we dit bij het filosoferen vanzelfsprekend?”

Aan de EHSAL (Brussel)... ook kritische vragen!

“ Er werden ook reeds heel wat kritische vragen gesteld door de docenten zoals :

- Wat is de betekenis van filosofie voor het vak godsdienst?
- Wat is het verschil tussen zinvragen en het verkennen van de werkelijkheid door waarheidsvragen?
- **Wat kan de Overheid doen ter bevordering van het vak filosofie?**
- Hoe kan je deze sessies in eigen colleges gebruiken?”

En ook hier het nuttige aan het aangename.....:

“De derde bijeenkomst vindt plaats ten huize van Leen Rubbrecht. Het is een filosofische tweedaagse met overnachting en een etentje op de vrijdagavond

En ook daar.....:

“ De evaluatie van deze tweedaagse was unaniem positief. Er werden volgende zaken verwoord :

- de leercontext is heel goed, interessant om te leren kennen. Het is fijn om de collega's “op overnachting” ook eens mee te maken.
- de tijdsbeheersing in een gesprek is belangrijk
- de zin om te filosoferen is er, moet verder ontwikkeld worden
- de opbouw van de sessie en het zelf oefenen: heel positief
- verdere oefening nodig in de kunst van het vragen stellen
- positieve evaluatie: vraagt om meer
- wil er iets mee doen in leergroepen
- niet zo vanzelfsprekend om er ‘direct in te vliegen’. Maar de oefeningen waren gesteund door het team
- belangrijk om te blijven leren
- je bewaakt beter de ‘filosofische weg’.
- verdere reflectie nodig over het gebruik hiervan in de godsdienstles.”

“Ik (Kristof)concludeer hieruit dat er meer tijd nodig is. Er is voldoende motivatie en het direct oefenen is positief maar te kort om het echt te beheersen”

Op de vraag : Wat heeft het opgeleverd voor jou als persoon, je job, de basisschool?

Fantastische antwoorden zoals:

- “Ik ben opnieuw enthousiast geworden en heb mede-enthousiastelingen gevonden
- Ik verwacht ‘gemakkelijker’ te kunnen reflecteren met studenten over hun stage en andere gespreksonderwerpen

- Het gezamenlijk onderzoek leert leerlingen redeneren en dat is hard nodig in een tijd waar anekdotiek en individuele perceptie tot waarheid worden verheven.
- De verhouding tussen de collega's is er door verrijkt alsook onze kijk op leraren opleiden."

Maar ook bijvoorbeeld :

- "Meer tijd verhoogt de kans tot integratie. Dit is slechts een aanzet tot verdere informatie en opleiding
- We zijn nog niet klaar om dit met een groep studenten toe te passen in de hogeschool.
- De basis is gelegd, nu verder inoefenen en integreren.
- Vraag naar verdere ondersteuning van de implementatie.
- Ik haat doelen die alles in vakjes plaatsen en hierdoor veel verliezen aan authenticiteit. Analyseren slaat dood."

ARTEVELDEHOGESCHOOL- Gent in.... hun streven naar filosofische praktijk....niets over het hoofd gezien!

"We vinden het erg belangrijk dat 'filosoferen' als werkvorm ingang vindt in de lerarenopleiding en in de secundaire scholen. We beseffen ten volle dat deze werkvorm, naast andere werkvormen, *belangrijke doelen* kan nastreven: kritisch leren denken, ruimdenkendheid, openheid, tolerantie, kunnen communiceren... "

"Bovendien zijn we van mening dat we niet alleen *zelf als docenten met studenten moeten filosoferen*, maar dat we hen ook moeten aanleren hoe zij dergelijke activiteiten kunnen *begeleiden*. Pas dan kunnen we er ook voor zorgen dat deze werkvorm in de toekomst meer aandacht krijgt. Onze studenten zijn immers de leraren van morgen".

"Vooreerst is er inzicht nodig in de essentie van een dergelijk gesprek. **Dit vraagt informatie- en gespreksessies, video-voorbeelden, studie van literatuur, ...** Verder moeten mensen beschikken over vaardigheden om deze werkvorm goed te kunnen begeleiden. Het volgen van **workshops** lijkt hier de aangewezen weg. Enig zicht op **evaluatiemogelijkheden** is eveneens onontbeerlijk."

Het filosofisch salon...

"Uit onze eigen ervaringen tijdens het project hebben we geleerd dat samen filosoferen sterk motiverend werkt. Al doende ervaar je het belang van filosoferen: je leert je eigen standpunten in vraag stellen, je denkt na over de ideeën van de ander, je daagt jezelf uit om je eigen idee nauwkeurig te formuleren, je speelt voortdurend in op elkaars inbreng, je verrijkt je eigen denkkader, je communiceert met respect voor de ander, je ervaart het belang van een aantal afspraken om een gesprek vlot te laten verlopen, ... En bovenal: je ervaart het plezier om met elkaar in gesprek te gaan zonder elkaar te moeten overtuigen van enig standpunt."

Alternatieve denkbeelden....

"Onze studenten moeten als toekomstige leerkracht met open geest leren kijken naar alternatieve denkbeelden. Nu krijgen leerlingen (in een klas) nogal snel te horen dat ze

wetenschappelijk fout zijn, zonder dat er wordt ingegaan op de achtergrond van deze zogezegde fouten.”

Ook in de stagescholen....

“We zijn van mening dat filosoferen op niveau van lectoren en studenten niet vrijblijvend kan en mag zijn. We willen het belang van deze werkvorm met aandrang onderstrepen. Daarom pleiten we ervoor om binnen de stage enkele opdrachten te integreren. We sturen er op aan dat (vak-)lectoren de stage-opdrachten van hun studenten op die manier zouden sturen dat er bvb. één opdracht bijzit waarbij stagiairs een activiteit uitwerken waarin minstens een aanzet tot filosofisch gesprek met de leerlingen mogelijk is.”

Enop het niveau van de nascholing:

“Ook CompAHS (centrum voor onderzoek, maatschappelijke dienstverlening en professionele ontwikkeling van de Arteveldehogeschool) zou hierin een rol kunnen opnemen. Het aanbieden van vormingssessies of het opnemen van een dergelijke sessie in hun vraaggestuurd aanbod lijkt een zeer zinvol idee.”

Ze hebben werkelijk niets over het hoofd gezien, want.....

“In september 2007 wordt nog een feestje gebouwd bij John (nadruk op het plezier van het filosoferen, plezier dat we ook mochten ervaren tijdens de werksessies)

KATHO TIELT.... Deden wij het al niet ? Wat was “het” dat wij deden ?

Een deel van de docenten beweerde deze methode reeds toe te passen in de dagelijkse onderwijspraktijk.

Maar..... “Tijdens de sessies die we samen deden werd het hen duidelijk dat het leiden van een filosofisch gesprek veel minder vrijblijvend is dan velen onder hen aanvankelijk dachten.”

Oei.... !“Een deel van hen gaf aan reeds te filosoferen in de lessen, maar tezelfdertijd op veilig te spelen. Wat een aantal onder hen aanvankelijk als “filosofisch gesprek” benoemde, bleek uiteindelijk niet meer te zijn dan een kringgesprek met een “filosofisch tintje”.

En ...: *“één van de verwachtingen van de deelnemers was :”...het bekijken hoe we filosoferen een plaats kunnen geven in de lerarenopleiding” en hieromtrent **“een leerlijn uitwerken.”***

“Naast de “traditionele” eigenschappen die kenmerkend zijn voor deze methode (goed voor de taalvaardigheid, beseffen dat er andere standpunten zijn en daarmee leren omgaan, goed voor de zelfwaardering,...) stond vooral het aspect “persoonlijke verrijking” centraal (ik verwijs dan naar reacties als ; **ik heb mijn diepste zelf leren kennen**,...).

“De “goesting” om op zelfonderzoek te gaan was dus duidelijk aanwezig. En deze goesting (het genot van het filosoferen) is volgens mij ook een **heel belangrijke stap in het proces om een volwaardig filosofisch gespreksleider te worden.**”

“De docenten gaven aan genoten te hebben van de sessies en oefeningen, maar hadden terzelfdertijd **last van drempelvrees** om zelf een sessie te leiden.”

Daarom....“zijn er meer “vormingssessies” vereist!”

Stap voor stap..... “Een echt filosofisch gesprek schrikt hen (zowel student als docent) op dit moment teveel af. Ik (Eef) citeer letterlijk :“Als we onze studenten op dit moment vertrouwd kunnen maken met de socratische houding, kan dat in de toekomst evolueren naar een zuiver filosofisch gesprek.”

Verdere vorming is dus zeker vereist!

Katholieke Hogeschool Mechelen....wie onwetend is en “weet dat hij onwetend is”, die filosofeert....

“Soms voelde ik ook angst voor een toch nieuwe uitdaging, of angst voor een toegeven van “weten niet te weten” Angst om niet te vinden wat goed filosoferen is?”

Toch één zekerheid:

“ FMK als aanknopingspunt bij de hedendaagse eisen van de lerarenopleidingen in het hoger onderwijs:

Bachelor hoger professioneel onderwijs (onderwijsdecreet 2003, n.a.v. de Bama-hervorming):

- ontwikkeling van de beroepsgerichte competenties (zelfstandig definiëren van complexe situaties, ontwikkelen en toepassen van oplossingsstrategieën, maatschappelijke verantwoordelijkheid samenhangend met de beroepspraktijk, teamgericht kunnen werken)”
- beheersen van algemene competenties zoals denk- en redeneervaardigheid, het verwerven en verwerken van informatie, het vermogen tot kritische reflectie en projectmatig werken, creativiteit, het kunnen uitvoeren van eenvoudige leidinggevende taken.”

“ Als er mij iets verbaasd heeft, is het toch wel het feit dat al die lectoren met een **overbeladen agenda** vol vergaderingen zitten.”

Soms beginnen we aan zoveel dingen tegelijk en voelen ons voor zoveel dingen verantwoordelijk dat het de vraag is of het nog wel verantwoord is. Daar zullen we de juiste maat moeten zien te vinden. Dat vereist weer stilstaan, afstand nemen, reflectie, kortom, ruimte om na te gaan waar het ons ook weer om begonnen was.” (geciteerd

uit : “Vrije ruimte” Filosoferen in organisaties van Jos Kessels, Eric Boers en Pieter Mostert)

“Door te filosoferen over de vraag ‘Wat is een goede lerarenopleiding?’ ontstond een kritische analyse van de opleiding en organisatie op school. We raakten aan een herbronning van de zinvraag van elke lerarenopleiding “ **Waar is het ons om te doen, waar zijn we mee bezig? Wat is de essentie?**” Een dergelijke analyse biedt kansen om constructief aangewend te worden door directie en teamleden. Alleen is het de vraag en de uitdaging hoeveel moet er “samen top-down en bottom-up” voor opgebracht kan worden om op die “zin-vragen” te willen doordenken en ernaar te handelen. Niet steeds ongevaarlijk. **Socrates heeft er in zijn tijd de gifbeker voor gedronken.**”

“Er leeft bij vele deelnemende docenten wel de overtuiging dat het filosoferen noodzakelijk is in de lerarenopleiding, op de allereerste plaats omwille van het ontwikkelen van het kritisch analysevermogen van de eigen studenten en de ruimte die het filosoferen daarvoor vrijmaakt.”

“Een docent:“De studenten hebben soms helemaal geen besef van datgene waar ze mee bezig zijn. Zo maak ik het mee dat ze na drie jaar studie aan mij komen melden dat ze helemaal niet meer weten wat de studie van de geschiedenis nu eigenlijk inhoudt. Hoe zou ik met hen dan kunnen filosoferen?”

Reactie van de groep: “Dat is juist een ideale instap voor een Socratisch gesprek!”

XIOS Hogeschool Hasselt met expertise in eigen huis.....

“ Er werd wel dankbaar gebruik gemaakt van al de info die we hen hebben doorgestuurd. Maar verder kwam een samenwerking moeilijk op gang. Blijkbaar hebben ze voldoende expertise in eigen huis, hoewel ze toch ook wel lieten uitschijnen over dit pionierswerk graag met andere scholen, lectoren, enz te communiceren.”

Beloftevol ... “Leerkrachten moeten volgens hen open staan en adequaat kunnen reageren op vragen waar jongeren mee worstelen en waar ze zelf niet onmiddellijk een antwoord op weten. Het is belangrijk dat de leerkracht in een dergelijke situatie de socratische houding kan aannemen en de jongeren begeleidt in hun eigen denken.”

“Beste liefhebbers van het filosoferen,

In de XIOS Hogeschool in Hasselt starten we in het 2de semester met een keuzemodule "filosoferen met jongeren" in de opleiding leraar secundair onderwijs. We hebben bij de voorbereiding vorig academiejaar ondersteuning gekregen van Richard Anthone en Tim Vranken. Ik zal de module geven. De ECTS-fiche van de module is nu natuurlijk klaar, maar de cursus nog niet helemaal.

Vorige week was ik op de Canon-studiedag met Marc Colpaert over zijn boek "tot waar de beide zeeën samenkomen", ook die dag bood veel inspiratie voor het filosoferen met studenten.

Op 16 november kan ik er spijtig genoeg niet bij zijn. Ik geef op 15 en 16 november les in de master na master aan de universiteit van Amsterdam betreffende omgaan met allochtonen in ons hoger onderwijs, en dat kan niet meer verplaatst worden.

Misschien dat er nog wel een collega van Xios kan komen op 16 november.

In ieder geval wens ik jullie allemaal een fijne dag op 16 november. En wij van Xios blijven zeker interesse hebben voor volgende initiatieven...

Hartelijke groet,
Ria"